

MEMO

Onderwerp : Quick Scan Rijksbegroting 2023

Van : VNG Concernstaf en Beleid

Aan : Bestuur en Directie

Datum : 20 september 2022

Voorwoord

Met deze quick scan geven we u een korte samenvatting van de voor gemeenten belangrijke kabinetsvoornemens in de Rijksbegroting 2023 en de betekenis daarvan voor u als gemeente.

Prinsjesdag kenmerkt zich dit jaar door een groot aantal crises waar we als overheden gezamenlijk voor aan de lat staan. Denk aan de opvang van ontheemde Oekraïners, de asielcrisis, de stikstofdiscussie en de problemen rondom de bestaanszekerheid van inwoners. Door de hoge gas- en elektriciteitsprijzen dreigen veel mensen bij het naderen van de winter in grote financiële problemen terecht te komen. Het is terecht dat in deze begroting veel aandacht voor de koopkracht van inwoners is.

In deze begroting zet het kabinet een stap in de richting van een oplossing voor het financiële ravijn in 2026 door 1 miljard euro aan het gemeentefonds toe te voegen. Voor de periode na 2026 zien wij echter een forse terugval in het accres. Daar moet echt een oplossing voor komen. Ook het kabinet ziet de noodzaak van een structurele oplossing en doet daarom een procesvoorstel om hierover de komende tijd samen het gesprek te voeren.

Gemeenten sprongen het rijk de afgelopen maanden steeds weer bij om ervoor te zorgen dat problemen werden aangepakt. Om onze inwoners goed bij te kunnen blijven staan, moet het vizier niet langer alleen worden gericht op kortetermijnoplossingen maar moeten we ons vooral focussen op de lange termijn. Wij willen die stap naar voren zetten. De VNG wil daarom snel met het kabinet in gesprek om een structurele afspraak te maken over de financiën van gemeenten voor de periode na 2026. Want pas na een structurele afspraak over de financiën kunnen we weer investeren in zaken die een langere adem vergen en kunnen we samen met het rijk verder werken aan oplossingen voor de grote opgaven waar we in dit land voor staan.

Leonard Geluk
Algemeen directeur

Algemeen

Het valt op dat veel onderwerpen dit jaar gefragmenteerd in de Rijksbegroting aan de orde komen. De plannen van het kabinet voor compensatie van de gestegen energieprijzen zijn nog niet uitgewerkt, sterker nog: er wordt nog steeds aan gewerkt. Dat maakt het ook lastig de informatie die wel in deze begroting staat over sociaaleconomische ontwikkelingen in het juiste kader te plaatsen of om goed te kunnen inschatten wat de gevolgen voor gemeenten zijn.

Gemeentefinanciën, inclusief Gemeentefonds

Enige cijfers

- De energietoelage voor gemeenten is 1,4 mld., bedoeld voor 1300 euro energietoeslag voor gezinnen met lage inkomens.
- Voor bijzondere bijstand komt nog in '22 50 mln extra.
- Voor Inburgering komt 90 mln. in totaal voor de komende drie jaar in tranches van 20, 40 en 30 mln.
- Er komt een eenmalige rijksbijdrage van een miljard voor compensatie van het ravijn in 2026. Daarvan wordt een bedrag van 76 mln. aan het BTW Compensatiefonds toegevoegd.
- Voor maatschappelijke begeleiding komt 22 mln. beschikbaar
- De vrijval in het BTW Compensatiefonds over het jaar 2022 is 321 mln.
- Het accres in '23 is 389 mln. hoger, in '24 is dat 90 mln. hoger en in '25 gaat het om 24 mln. meer.
- Er wordt per '23 voor 933 mln. aan Integratie-uitkeringen overgeheveld naar de Algemene Uitkering van het Gemeentefonds.

Uitkeringsstelsel Gemeentefonds

Het kabinet wil samen met VNG en IPO willen komen tot een betere vormgeving van het uitkeringsstelsel, in het bijzonder door aanpassing van de decentralisatie-uitkeringen en de specifieke uitkeringen. Het streven is om de herziening van de Financiële-verhoudingswet in 2024 af te ronden. Vooruitlopend op de geschetste wijzigingen in de wet zal, daar waar de huidige wet ruimte biedt, in de geest van de wijzigingen gewerkt gaan worden. In de uitwerking van de plannen, op weg naar de wetswijziging in 2024, wordt nauw samengewerkt met de medeoverheden.

Belastingplan

Op het eerste gezicht staan er geen maatregelen in die gemeenten of het gemeentelijk beleid specifiek raken. Er wordt wel het nodige gesleuteld aan bijvoorbeeld:

- het aantrekkelijker maken van het kopen van een woning voor zelfbewoning, c.q. het onaantrekkelijker maken voor beleggers
- allerlei inkomens- en milieubeleid rond energie e.d. maar – zoals gezegd – zie niet met directe gevolgen.

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Openbaar Bestuur

Dit begrotingsonderdeel bevat veel uitwerkingen van reeds aangekondigd beleid en geen nieuwe voorstellen.

Maatschappelijke onrust en polarisatie

Min BZK is de regisseur op dit onderwerp. In de begroting missen we een specifiek budget om die regierol in te vullen en een lange termijnvisie op de materie.

Wonen

Woningbouwimpuls

De vraag naar woningen is sterk toegenomen, maar de bouw van woningen is achtergebleven. Hierdoor is er nu een groot tekort aan betaalbare en geschikte woningen. Met de regeling Woningbouwimpuls (Wbi) kunnen gemeenten een bijdrage krijgen om dit tekort op te lossen. De beschikbare middelen van € 222 mln. zijn bestemd voor de vijfde tranche van de Wbi. Voor de Wbi is na 2023 geen budget meer voor gereserveerd.

Ouderenhuisvesting

Begin 2022 is de regeling ontmoetingsruimten in ouderenhuisvesting opengesteld. Voor ouderenhuisvesting is in 2023 € 18 mln. beschikbaar. Met het totale bedrag kunnen ongeveer 250 ontmoetingsruimten worden gebouwd. Een geclusterde woonvorm met één ontmoetingsruimte omvat gemiddeld 47 woningen. In totaal kunnen hierdoor ongeveer 12.000 ouderenwoningen mogelijk worden gemaakt.

Volkshuisvestingsfonds

In het Coalitieakkoord van 2021 is het vervolg van het volkshuisvestingsfonds (VHF) aangekondigd. Voor het fonds worden extra middelen gereserveerd per 2023 tot en met 2026. Het fonds is gericht op herstructurering van de bestaande woningvoorraad in kwetsbare gebieden door middel van een impuls in leefbaarheid, (maatschappelijke) voorzieningen en buitenruimte. In 2023 wordt ten behoeve van medeoverheden € 142,5 mln. beschikbaar gesteld.

Grootschalige woningbouwgebieden

Dit betreffen middelen voor de inzet van brede gebiedsontwikkeling in de 17 grootschalige NOVEX woningbouwlocaties en daarbuiten. In 2023 wordt er € 475 mln. beschikbaar gesteld aan gemeenten voor deze gebieden.

Huisvesting doelgroepen

Voor de doorstroming van Oekraïense ontheemden van noodopvang naar reguliere huisvesting en voor andere doelgroepen, zijn op korte termijn extra woningen nodig. In lijn met het programma 'Een thuis voor iedereen' en het Woningbouwprogramma wordt vanuit de middelen voor de Woningbouwimpuls (100 miljoen euro) versneld ingezet op de transformatie van bestaande gebouwen en de bouw van nieuwe flexwoningen, ook bedoeld voor vergunninghouders. Daarnaast is 12 miljoen euro beschikbaar gesteld voor een taskforce versnelling tijdelijke huisvesting.

Nationaal Isolatieprogramma

Het kabinet wil (kwetsbare) huishoudens financieel ondersteunen bij het nemen van energiebesparende maatregelen. Daarom stelt het in 2023 en 2024 in totaal 300 miljoen euro extra beschikbaar voor het Nationaal Isolatieprogramma.

Ruimtelijke ordening

Het is positief dat er nadrukkelijk aandacht voor de regionale schaal van samenwerking in ons land wordt benoemd. Daarnaast worden gemeenten voor het eerst expliciet als partner benoemd in het leggen van de ruimtelijke puzzel.

Er zijn geen reserveringen voor medeoverheden voor 'het leggen van de ruimtelijke puzzel'. Er wordt genoemd dat de Omgevingswet het mogelijk maakt dat inwoners, bedrijven en andere belanghebbenden eerder worden betrokken bij ruimtelijke ordening. Participatie hangt niet van een wet af.

Informatiesamenleving

BZK neemt regierol en ontwikkelt een werkagenda met pijlers. Er is een bedrag van 20 mln. voor vrijgemaakt.

In de begroting BZK staat aangegeven dat de Manifestgroep (via RDW) een bedrag van 20,9M zal ontvangen t.b.v. Informatiepunten Digitale Overheid. Eerder is afgesproken dat de gemeenten dit zouden ontvangen via een specifieke uitkering. Wij zien deze afspraak onvoldoende/niet terug in de begroting. BZK en VNG zijn in overleg over de inrichting van de specifieke uitkering die per 2023 moet ingaan.

Justitie en Veiligheid

Veiligheid

Er komt een toevoeging van 100 miljoen in de preventie-aanpak jeugdcriminaliteit. Daarnaast wordt de 100 miljoen voor aanpak georganiseerde ondermijnende criminaliteit structureel. Een kanttekening van de VNG daarbij is dat de gemeentelijke uitvoeringskracht dient te worden versterkt. Er ligt een dwarsverband met het programma Leefbaarheid en Veiligheid van BZK.

Asiel en Opvang Oekraïners

Er zijn geen nieuwe ontwikkelingen sinds de bestuurlijke afspraken van 26 aug.

De middelen voor inburgering (90 mln) staan nu in de begroting opgenomen (zie ook paragraaf over Financiën).

Voor '22 en '23 is op begroting van VWS geld gereserveerd voor gemeentelijke zorgkosten aan Oekraïense vreemdelingen – 25,5 mln. in '22 en 28,8 mln. in '23.

Onderwijs Cultuur en Wetenschap

Kansengelijkheid. Er is 1 mld. uitgetrokken voor optimale kansen voor het kind, waarvan 34 mln. voor het programma School en Omgeving.

In het kader van de aanpak van laaggeletterdheid wordt 15,6mln. voor landelijk programma 'Tel mee met taal' vrijgemaakt, verdeeld over vier ministeries.

Er komt structureel extra geld voor bibliotheken in '23 (35,7 mln), '24 (56,7 mln), '25 (62,7 mln) en vanaf '26 62,7 mln. Doel is te stimuleren dat elke gemeente een bibliotheek heeft.

Infrastructuur en Waterstaat

Op gebied van milieu en mobiliteit zijn er geen verrassingen of nieuwe ontwikkelingen. De begroting is een invulling van reeds eerder gemaakte afspraken uit het coalitieakkoord.

Het Rijk investeert bijvoorbeeld extra in onderhoud van rijksinfrastructuur (geen verhoging voor gemeenten), besteed 7,5 mld. euro voor de ontsluiting van woningbouw voor rijksinfrastructuur of

geeft invulling aan eerder gemaakte afspraken rond de verduurzaming van mobiliteit uit het klimaatakkoord. Op circulaire economie worden geen aanvullende middelen of verhoogde ambities aangekondigd.

Economische Zaken en Klimaat

EZK heeft een typefout gemaakt in de begroting: in plaats van 100 mln. voor de uitvoering van het Klimaatbeleid is er 100.000 euro opgenomen. Dat zal worden hersteld.

Regiodeals

In het coalitieakkoord zijn middelen voor Regio Deals vrijgemaakt om de brede welvaart in de regio te stimuleren in nauwe samenwerking met regionale partijen. Voor 2023 zijn deze geheel overgemaakt naar de begroting van BZK. Voor 2024 en 2025 zijn de middelen nog niet door het ministerie van Financiën toegekend aan BZK. Wat dat betekent is op dit moment onduidelijk.

Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Het kabinet wil de komende jaren veel maatregelen nemen om te voldoen aan stikstof- natuur-, water, bodem- en klimaatverplichtingen. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) is hiervoor opgericht met tot doel de opgave integraal op te pakken zodat het landelijk gebied zich toekomstbestendig kan ontwikkelen.

In juli 2023 leveren de provincies hun integrale gebiedsprogramma's op waarin maatregelen gecombineerd zijn voor natuur, klimaat en water. Voor deze maatregelen komt een Transitiefonds landelijk gebied en natuur met daarin 24,3 miljard euro om tot 2035 bij te dragen aan de (verplichte) opgaven van natuur, klimaat en water en gekoppeld aan maatregelen en middelen vanuit het klimaatbeleid en daarna ingevuld via een samenhangende en gebiedsgerichte aanpak. Voor het Transitiefonds wordt een Instellingswet ingediend, opdat het fonds per 1 januari 2024 operationeel is. De provincies hebben versnellingsvoorstellen ingediend om de integrale gebiedsgerichte aanpak eerder van start te laten gaan. Op het budget Specifieke uitkering wordt in 2023 in totaal €275 mln. vanuit het Transitiefonds vrijgemaakt hiervoor. Het kabinet stelt voor 2023 € 250 mln. beschikbaar voor het legaliseren van de zogeheten PAS-melders. Met deze middelen worden de provincies in staat gesteld om de benodigde maatregelen te treffen om de problematiek van de PAS-melders versneld op te lossen.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Minimumloon

Het minimumloon gaat met 10% omhoog. Het is nog niet duidelijk of alle elementen die hieraan gekoppeld zijn (zoals loonkostensubsidie) mee stijgen.

De verhoging heeft een relatie met de door de VNG af te sluiten Cao's voor bijvoorbeeld de Sociale Werkvoorziening.

Aanvullende maatregelen energierekening

In de Kamerbrief over aanvullende maatregelen energierekening [zie de bijlage, red.] is de uitvoering nog niet uitgewerkt.

Ten aanzien van het noodfonds heeft de VNG in bestuurlijke overleggen met rijk en energieleveranciers expliciet aangegeven dat gemeenten de uitvoering van noodfonds niet te

kunnen doen, vanwege de hoeveelheid taken die al op het bordje van onze leden ligt. De druk wordt echter opgevoerd, zowel door minister Kaag als de energieleveranciers. Het kabinet laat de afstemming hierover aan het ministerie van SZW.

Voor de uitvoering van individuele bijzondere bijstand voor studenten die in de financiële problemen komen vanwege stijgende energieprijzen worden extra middelen beschikbaar gesteld. Bij de uitvoering van de energietoeslag is het voor de VNG van belang dat in de Participatiewet voor energietoeslag een afbakening van doelgroep studenten wordt opgenomen. Het rijk is verantwoordelijk voor doelgroep studenten.

Overig

- Er komt 200 mln. incidenteel voor voedselbanken, bijzondere bijstand en kinderarmoede.
- Bij de aanpak van armoede en schulden staan de volgende bedragen: voor '23 118 mln., voor '24 102 mln., voor '25 95 mln. en vanaf '26 structureel 100 mln. Een deel komt uit enveloppe armoede en schulden.
- De bezuiniging van 10 mln. op het programma 'Een leven lang leren' valt op.

Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Jeugd

Zoals verwacht is de aflopende reeks van de Cie van Wijzen opgenomen in de begroting. Inhoudelijke onderwerpen uit de Hervormingsagenda zijn benoemd.

WMO

Geen onverwachte zaken.

IZA

De afspraken rondom IZA zijn nog niet in de begroting verwerkt.